

A lelkipásztorkodás élet, a szeretetből fakadó élet. "Az Úr Jézus szeretetet vár el az evangélium minden hirdetőjétől, az Egyház minden építőjétől. Az igazság szolgálata és az egység megvalósítása is a szeretet jele . . . Továbbá jele a szeretetnek, hogy tekintettel vagyunk az evangelizáltak vallási, szellemi fokára, tekintettel vagyunk befogadó képességükre, amelyek ütemét nem szabad mértéken felül siettetni. Tekintettel vagyunk jóhiszeműségükre és meggyőződésükre, amelyet nem akarunk erőszakkal letörni." (EN 79) A Szentatyával együtt "kérjük tehát azokat, akik az evangelizációban bármi módon is részt vesznek: élesszék fel magukban a lelkes buzgóságot" (EN 80).

Mészáros István

EGYHÁZTÖRTÉNET ÉS MAI VALLÁSOS ÉLET

Senki sem vonja kétségbe: az alapos egyháztörténeti tanulmány egyaránt nélkülözhetetlen a papságnak is meg azoknak az egyházi és világi szakembereknek is, akik tudományos diszciplínaként művelik; szükségesek a korszerű egyháztörténeti kutatások, azok eredményeinek tudományos igényű feldolgozása és publikálása, az egyháztörténeti témák sokoldalú megvitatása, a nemzetközi információs kapcsolatok kiépítése.

Az egyháztörténet ugyanúgy része a történettudománynak, mint a hittudománynak; szorosan összefügg vele az eszmetörténet, a néprajz, az iskola-történet s számos más tudomány szak.

Egyháztörténet a vallásos ember számára

De az egyháztörténeti tájékozottságra nem csupán a szaktudósoknak van szükségük, hanem a *lelkiségben igényesebb "egyszerű" vallásos embereknek* is. Általa ugyanis Isten kegyelméből kapott, saját emberi erőfeszítéssel is szilárdított és elmélyített bensőséges személyes hitük egyrészt tudatosan bekapcsolódik a Krisztustól kiindult történeti folyamatosság áramába, másrészt távlatossá válik a jövő irányába. Az Egyház történetének ismerete megóv a triumfális kísértéstől, de vigasztal és felemel az Egyház megtöretésének, üldözésének idején; érzékelhetővé teszi a Szentlélek mindent megújító,

felszabadító energiáinak – mindegyik történeti korszakban megtalálható – kiáradását; ráirányítja a figyelmet a karizmatikus történeti személyiségek sajátos kisugárzó szerepére, de figyelmeztet arra is: csupán eszközök ők Isten kezében; és éppen ezen az alapon az egyháztörténetben tájékozott hívő meg tudja érteni a téves úton járó s a bukott egyházi vezetők tragikumát is.

A katolikus Egyház múltjában járatos világi ember pontosan látja, hogy *az egyházat mi mindnyájan együtt alkotjuk*: az "egyszerű" hívek sokasága, papok, püspökök, fel egészen a pápáig; mi vagyunk itt együtt az Istennek ebben a világban zarándokló hívő népe; az egyháztörténet a mi hívő életünk, Krisztus melletti elkötelezettségünk és a mellette való tanúságtételünk története, az őskeresztények életétől kiindulva, máig.

S tanulmányozva a múltat, megértjük, hogy az egyházi vezetők egyedüli és kizárólagos legfőbb tiszte *e hívő nép "megszentelése"*. Ahhoz adnak segítséget, annak feltételeit teremtik meg, hogy a magunk módján minél inkább szentekké, vagyis krisztusivá – "christianus"-szá, azaz kereszténnyé – legyünk.

Az egyházi vezetők minden tevékenysége – a múltban is, a jelenben is – *ennek az alapvetően lelkipásztori feladatnak van alárendelve*. Nem lehet az a dolguk – erre int az egyháztörténelem –, hogy belevegyüljenek a konkrét napi politikába, hogy beszálljanak a pártharcokba, hogy tisztségükkel bármiféle politikai hatalmat hitelesítsenek; viszont lelkipásztori kötelességük az ország közvéleményét a felmerülő társadalmi méretű erkölcsi problémákban eligazítani; nem hallgatni, hanem hangjukat hallatni a jogsértések idején; segítő szándékkal bírálni az országos szinten jelentkező erkölcsi hibákat és bűnöket, akárki is követte el azokat; az egyházi vezetők ezt a jogukat mint pártpolitikán felül álló, független erkölcsi tekintélyek gyakorolják.

Hitünk elmélyülésén, Krisztushoz való kötődésünk szorosabbá válásán túl tehát az egyháztörténet tanulmányozása azt is eredményezheti, hogy a világi hívő jobban, biztosabban eligazodik saját kora Egyházat, hitet, vallást érintő aktuális társadalmi-közéleti kérdéseiben és problémáiban. Ugyanakkor múltbeli-történeti példáival arra ösztönzi a világi hívőket, hogy *saját társadalmuk mai közéletében – tehetségüknek, képességeiknek, adottságaiknak megfelelően – minél aktívabban vegyenek részt*. Ezzel is – mint sajátos világi szolgálattal, speciális küldetéssel – tevékenyen hirdessék Krisztust, egy szekularizált 20. századvégi profán világban téve jelenlévővé Krisztus örömhírét.

Az egyháztörténelem tehát fontos lendítő erejű, tisztító hatású, világnézetet, meggyőződést, hitet elmélyítő és tudatosító tényező a világi hívek számára: ilyen hatású, ha az egyháztörténeti tájékozottság széles körben él.

Magyar hazánkban – ma és most, 1990 nyarán – az egyháztörténeti tájékozottság szinte még nyomokban sem található a katolikus hívek körében.

A hiány okai

Az elmúlt négy évtizedben felnőtt fiatalok nagyobb része lényegében egyetlen forrásból merítette halvány ismereteit a katolikus Egyház múltjáról; *az általános iskolai és a középiskolai történelemtantárgyból*. E tantárgy tankönyveiben – jól ismert a tény – marxista beállításban, egyház- és vallásellenes szándékkal mutatták be – hamisítva, torzítva – az Egyházat, a katolikus hitet, a papságot, a pápát. Ez a negatív egyházkép a kommunista tanárok szóbeli magyarázataiban még ellenszenvesebbé tette nemcsak a múltbeli, hanem az 1948 és 1989 közötti "kortárs" egyházat és egyháziakat is.

Az iskolai tankönyvek "hivatalos" egyházellenességét alig-alig tudták ellensúlyozni a vallásos, illetőleg a vallással szemben nem ellenséges, alapjában véve jószándékú pedagógusok (sokan voltak ilyenek is, olyanok is). Nehezítette ugyanis helyzetüket, hogy a sajtó, a rádió és a televízió, valamint az antiklerikális ifjúsági regények, a történelmi filmek – egyházat és egyháziakat torzítva bemutatva, a katolikus Egyház múltját befeketítő, a valóban előfordult rosszat felnagyító és abszolutizáló – egyház- és vallásellenes propagandája alól nehezen tudták magukat kivonni e korszak fiataljai.

Nem kaptak sokkal több valós egyháztörténeti ismeretet *a szervezett hitoktatásban részt vevő gyerekek és fiatalok* sem, egyrészt a hitoktatás megszervezésének bonyodalmai, másrészt a hitoktatás anyagának megtervezése körüli viták miatt. Nehéz hazai körülményeink között a hitre nevelés, a hitben való elmélyítés, a mai keresztény magatartás kialakítása, az elsőáldozásra és bérmálásra való konkrét sietős előkészítés a legfőbb feladat, s mindez bőven kimeríti a rendelkezésre álló szűkös időkereteket. Ezért az egyháztörténeti stúdium kihagyható, kihagyandó – érthetően számos hitoktatási szakember vélekedett így.

De ezen túlmenően az egyháztörténet hitoktatáson belüli tanítását maga az Állami Egyházügyi Hivatal közvetlenül is lehetetlenné tette: *mindvégig nem engedélyezte az egyháztörténelem tankönyvét*. Nyilván azért nem, nehogy

oktatása során az Egyház múltjának hasonló eseményeit a tanulók összeves-sék a "szocialista" állam katolikus egyházának elnyomásával, üldözésével.

Csupán szűk válogatásban a legjelentősebb szentek életét tartalmazó tankönyv kiadására kerülhetett sor. Ez azonban nem pótolhatta a katolikus szakember szerző által írt *szakszerű egyháztörténeti tankönyvet*; e "szentek élete" alapján lehetetlen volt mind az egyetemes, mind a magyar egyház folyamatos, igaz történetének bemutatása.

Korabeli egyháztörténetírás

De a felnőtt katolikus ember sem juthatott hozzá egyháztörténeti monográfiákhoz ebben az időben. 1948 óta majdnem négy évtizeden át nem jelent meg a magyar könyvpiacra hazai kiadású katolikus egyháztörténet. Az esetleg megmaradt korábbi kiadványok a könyvesboltokból kiszorultak, bezúzták azokat, nem voltak kaphatók. Még antikváriumokban sem árulhatták ezeket.

Egyes papi magánkönyvtárakban megtalálható volt az 1937 és 1941 között *Bangha Béla és Ijjas Antal* szerkesztésében közreadott nagy nyolc-kötetes egyháztörténeti sorozat, meg *Ijjas Antal* 1948-ban megjelent "Húsz évszázad viharában" című szintézise. Ezeket azonban 1948 után csak szűk körben forgatták. *Hermann Egyed* 1973-ban Münchenben megjelent, a magyar egyház történetét 1914-ig feldolgozó kötetét sem lehetett "szabályszerűen" behozni az országba (de azért természetesen számos példány bejutott).

Az egyetemes és a magyar egyháztörténet néhány "ártatlan" s politikai bonyodalmat nem okozó részproblémájáról elvétve megjelent egy-egy tanulmány katolikus szerzőtől a *Vigilia* hasábjain. Ez a nagy jelentőségű katolikus folyóirat azonban ezekben az évtizedekben csupán egy vékony értelmiségi réteg kezébe került. Rövid ismeretterjesztő szöveggel – főként évfordulók alkalmával – megjelentek egyháztörténeti írások a legnagyobb példányszámú katolikus lap, az igen szűk terjedelmű *Új Ember* hasábjain is.

A korabeli katolikus sajtó irányítói – nyilván az Állami Egyházügyi Hivatal nyomása alatt – kínosan ügyeltek arra, hogy a közölt egyháztörténeti írások témái főként a régebbi századokból vétessenek. Viszont a magyar katolikus egyház két világháború közötti történetére, a második világháború alatti tevékenységére, majd pedig az 1945–1948 közötti koalíciós

időszakra s az 1950-es, 1960-as évek hazai egyháztörténeti eseményeire vonatkozóan csakis a marxista torzító értelmezések népszerűsítő visszhangozása volt lehetséges a katolikus egyházi lapokban is. Ezek kritikájáról természetesen szó sem lehetett.

S ami az egyik legkeservesebb tény (amely ugyanakkor jól szimbolizálja-reprezentálja az egész korabeli hazai egyháztörténetírást): *Mindszenty József bíboros* hősies lelkipásztori helyállásáról, hívei és az összes magyar állampolgár érdekében végzett példamutató papi-prímási szolgálatáról objektív tudományos tárgyilagossággal megírt könyv vagy tanulmány nem jelent meg hazai kiadásban Magyarországon, egészen 1989 tavaszáig. Minden hazai fiatal az iskolai történelemkönyvek róla megfogalmazott hazug frázisait tanulta meg, s ezt súlykolták a tömegkommunikáció adásai is. S a róla terjesztett rágalom mélyen megültek a katolikus családokban, a félelem még nevének említését is visszafojtotta. A vele szemben ördögi stratégiával szított ellenszenv nem csupán az Egyházzal ellenséges és vallásilag közömbös közvéleményben nyert hitelt, hanem a katolikus hívők, sőt még a papok körében is.

De ugyanez volt a helyzet ezeknek a *közelmúlt évtizedeinek a teljes magyar egyháztörténetével is*, sokak számára még személyesen átélt, megszenvedett közelmúltjával; semmi lehetőség nem volt arra, illetve minden feltétele hiányzott annak, hogy tárgyilagos és hű képet kapjanak róla a katolikus hívek, fiatalok és felnőttek. S ez nem csupán korunk hazai egyházában és civil társadalmi életében való eligazodásukat zavarta meg, de hitük számára is komoly veszélyeket jelentett, a közömbösség vagy a kiábrándultság felé taszítva őket.

Sajátos módon jelentkezett mindez *az 1960-as évtizedben*, amely a világ-egyház számára a történelmi jelentőségű második vatikáni zsinatot hozta; ugyanakkor a magyar egyház életében ezen kívül egy ugyancsak figyelemre méltó (s annak idején a hazai egyházi és világi sajtóban szintén történelmi jelentőségűnek értékelt) esemény történt: az 1964-es ún. "részleges megállapodás" a Szentszék és a magyar kormány között.

Ez az évtized azonban a magyar katolikus egyház történetének – nem az egyházpolitika, hanem *az Isten magyarföldi népe 20. századi történetének* – egyik *legsötétebb korszaka*. Az 1945-ben megindult és azóta szünet nélkül tartó s egyre fokozódó egyházellenes propaganda első perspektivikus-távlati hatásai ekkorra értek be: a vallást elutasító, azt károsnak tartó első ateista generáció ekkor vált hazánkban felnőtté, ez a generáció ekkor ért a családalapítás időszakába. Ettől kezdve egyre emelkedett az olyan családok

száma – most már társadalmi méretekben –, ahol a gyermekeket már nem kereszteltették meg. Elkezdődött a templomok kiürülése, ott zömmel csupán az idősebb korosztályok maradtak. (Az 1950-es években mindez még nem volt tapasztalható!). Az elkereszténytelenedés első hatalmas hulláma – mint belső frusztráló erő – ekkor zúgott végig Magyarországon.

Mindehhez hozzájárult, hogy az 1956-os forradalmat követő véres megtorlás 1963-ban lezárult, elkezdődött a "konszolidáció": a forradalom vérbefojtásával, szovjet erőszakkal kormányra került hatalom és a megfélemlített nép hallgatólagos egymást tolerálása – legalábbis a külszín ezt mutatta. Viszont ekkor indultak meg a *katolikus ifjúsági közösségek elleni nagyszabású bírósági perek* a hivatásukat "opportune et importune" komolyan vevő papok, illetőleg a köréjük csoportosuló világi fiatalok ellen. S ezek a perek az egész évtizeden át tartottak, s tökéletesen elérték céljukat: egyformán megfélemlítették a papokat, a fiatalokat és a szülőket, hogy a hitoktatás, a hitre nevelés dolgaival ne foglalkozzanak. Az Állami Egyháziügyi Hivatal győzött: kezében tartotta a püspöki kart, amely készséggel közvetítette annak minden intézkedését.

S az 1961. évi oktatási törvény nyomán minden addig megghaladó erővel *hatalmas vallásellenes kampány indult meg az iskolákban* a kommunista pártközpont, illetve a minisztérium széleskörű lebonyolításában: a tananyag fokozott materialista-vallásellenes értelmezésével, s az ifjúsági mozgalom szervezeti kereteit is felhasználva, óriási ateista nyomás nehezedett a vallásos tanulókra, szülőkre, pedagógusokra, súlyos retorziókat helyezve kilátásba a vallásukat nyíltan gyakorlókkal szemben.

Mélypontra zuhant a *legális hitoktatásra járó tanulók száma* (törvényesen ekkor csakis fakultatív iskolai hitoktatás létezett; templomban hitoktatást végezni, fiatalokkal másutt összejönni büntetendő jogellenes cselekedet volt!). A hitoktatásról való iskolai és munkahelyi lebeszélés folyamatosan működő agitációs gépezete most már fenyegetésekkel párosult: súlyos veszélybe került a hitoktatásra járók továbbtanulási lehetősége; a szülők munkahelyén vezetett személyi lapon is súlyos teherterelt jelentett a gyermek hitoktatásáról szóló bejegyzés. De egyébként a hitoktatás minimális feltételei sem voltak biztosítva (tankönyvek, szemléltető eszközök, szabad és nyugodt oktatási körülmények stb.).

(Mindez egyenes következménye, függvénye volt a Szovjetunióban ekkor, Hruscov főtitkársága alatt kibontakozó – a korábbi sztálini egyházüldözéseket is meghaladó – hatalmas egyházellenes rohamnak: a vallás, az

Egyház eltűnése, pontosabban eltüntetése ugyanis – így vélték "tudományos alapon" – a kommunizmus gyors bekövetkezésének alapvető feltétele.)

Ilyen körülmények között jött létre az ún. "részleges megállapodás" 1964-ben a Szentszék és a magyar kormány között, lényegében azt dokumentálva ország-világ előtt, hogy a Magyar Népköztársaságban, tehát "egy szocializmust, illetőleg kommunizmust építő keleti országban" a vallási alapjogok terén minden rendben van, itt "Isten népének" minden rendű-rangú tagja a legteljesebb szabadságban élheti meg katolikus hitét, egyénileg is, közösségben is, templomban is, templomon kívül is, minden hátrány és megkülönböztetés nélkül.

A Szentszék küldöttei nyilván a legteljesebb jóhiszeműséggel fogadták el a magyar kormány képviselőinek ezirányú tájékoztatását, és adták áldásukat erre az egyáltalán nem megnyugtató állapotra. A "részleges megállapodás" által viszont az 1956 utáni Kádár-kormányzat nemzetközi reputációja számára megnyílt az út: ettől kezdve a Moszkva-bérencként halálos ítéleteket aláíró Kádár Jánossal – ő volt az igazi "ellenforradalmár", a szó súlyosan elmarasztaló értelmében (a szerk. hozzáadása) – egyenrangú félként fogtak kezét a nyugati országok államfői.

S még egy ellentmondás: a "részleges megállapodás" elfogadása fejében az újonnan kinevezett magyar püspökök részt vehettek Rómában a zsinaton. A zsinat mélyebb lélekfordító hatásai azonban – az ismert okok következtében – egyáltalán nem érvényesültek, nem érvényesülhettek magyar egyházunkban.

Alighanem az e megegyezést követő állami engedékenység szándékát külsőleg-formálisan dokumentálandó jelent meg az 1948 és 1983 közötti hazai katolikus monografikus egyháztörténeti szakirodalom első és egyetlen alkotása. *Félegyházy József*, a Hittudományi Akadémia egyháztörténet-professzora írta, s 1967-ben látott napvilágot, címe: "*Az egyház a korai középkorban*", s benne a VI. századtól a X. századig kíséri a nyugat-európai országok egyházának életét. Paradox korjelző, hogy a szerző a bevezetésben "az Engelstől és Marxtól tökéletesített történelmi materialista szemlélet" helyeslő bemutatása után ismerteti a keresztény történelemszemlélet ismerveit. (Két év múlva, 1969-ben jelent meg *Csóka J. Lajos* bencés rendtörténete: "Szent Benedek fiainak világtörténete".)

Újabb kezdeményezések

1973-ban ünnepelte a magyar katolikus egyház a *magyarság megkeresztelkedése kezdetének milléniumát*. Egyházunk fentebb vázolt belső éle-

tében lényeges változás ekkor még nem következett be, de azért a lehetőségek igen lassú bővülése mégiscsak megindult. Lehetővé vált és a későbbi években egyre bővült a templomi hitoktatás, amely – az iskolától függetlenül a hittanórákat – jobb eredményekre adott reményt. Új hittankönyveket jelentettek meg (de – mint jeleztük – egyháztörténelem-tankönyvet nem), újjáalakultak a papi és a világi hitoktatóképzés szervezeti keretei.

Ennek az időszaknak volt köszönhető egy magas tudományos igényű, alapvető "profán" történettudományi mű létrejötte, amely a magyar katolikus egyháztörténet számára is nagy jelentőségű: 1977-ben látott napvilágot Györfy György kötete, az *"István király és műve"*.

* * *

Időközben azonban *számos marxista szerzőtől* jelent meg katolikus egyháztörténeti tanulmány egyrészt a magyar és az egyetemes egyház régebbi, másrészt újabb, 20. századi – ezen belül az 1945 és 1948 közötti – történetére vonatkozó tematikával. E szerzők az 1960-as, 1970-es években még mindig az 1950-es évek "sztálinista-rákosista" egyházellenes megállapításait ismétlik, a kommunista ideológia szája íze szerint torzítva a történeti tényeket.

Az 1970-es évek végén azután az elkötelezett marxista-kommunista szerzők egy újabb generációja jelent meg; egy, a korábbiaktól különböző, *toleránsabb egyháztörténeti kutatási és interpretálási felfogást* képviselve. S e marxista kutatások eredményeként az 1980-as években számos terjedelmes, szép kiállítású, tartalmas hazai kiadású egyháztörténeti kötet foglalkozott a katolikus Egyház, a papság, illetőleg a magyar egyház történetével. Ezen belül már gyarapodott az 1945 utáni évtizedekkel foglalkozó munkák száma is.

Egyrészt örömdetes volt e tanulmányok, könyvek megjelenése: szerzőik tárgyyszerűen, a tények, események, dokumentumok pontos bemutatására törekszenek, s marxista meggyőződésük már nem állt ellentétben azzal, hogy bizonyos fokú empátiával ítéljék meg az egyház külső és belső életét.

Másrészt súlyos ellentmondásokat is rejtettek magukban ezek az új szemléletű marxista egyháztörténeti munkák. Történeti szakszerűségük ugyanis vitathatatlan: nem az 50-es, 60-as évek brosúra műfajú vulgáris materialista, szovjet típusú korlátolt egyháztörténeti módszerét követték, hanem kellő pozitívista tárgyyszerűséggel dolgozták fel témájukat. *Végkövetkezéseiket azonban marxista felfogásuk alapján vonták meg.* Az egyháztörténeti események megítélésének (annak, hogy "milyen helyet foglalnak el ezek a társadalmi haladás folyamatában") változatlan kritériuma a

kommunista szempontokból értelmezett "társadalmi haladás", az osztályharc kimenetele, a munkásmozgalom előretörése, a proletariátus követelése, a kommunista állampárt érdekei, a proletárdiktatúra kívánatos és elképzelt győzelme volt.

Ezek az 1980-as évekbeli új marxista magyar egyháztörténeti munkák az egyháztörténetileg kellően képzett olvasó számára gazdag és hiteles tény- és adatanyagot, dokumentumfeltárást nyújtottak, tehát jól használhatták saját kutatásaikban, saját – e marxista szerzők felfogásától gyökeresen eltérő – katolikus egyháztörténeti felfogásuk finomításában. A szélesebb körű olvasóközönség számára azonban (pedig elsősorban e réteg számára készültek ezek a kötetek) félrevezetőek lehettek: a megnyerő történet-tudományi szakszerűség mögött a lényegében változatlan marxista-kommunista egyháztörténeti felfogást sugallták, amely alapjaiban különbözik a katolikus értelmezéstől.

* * *

A magyar katolikus egyháztörténeti szakirodalom új korszakot nyitott *Szántó Konrád* ferences történész professor hatalmas modern egyháztörténete, amelynek első kötete 1983-ban, második kötete 1985-ben jelent meg, a záró szöveggyűjtemény-kötet pedig 1987-ben. A mű összefoglaló címe: "*A katolikus Egyház története*".

Nagy reményekre jogosít a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége (METEM) tevékenységének megindulása. Ez az Esztergomban 1985 februárjában az Új Ember és a História című lapok által rendezett egyháztörténeti konferenciától számítható. Azóta jelentős egyháztörténeti szervezői munkásságot fejtett ki ez a szervezet, értékes tanulmánykötete a közelmúltban jelent meg.

Túl a szakembereken, a szélesebb körű – katolikus és nem katolikus, vallásos és nem vallásos – közvélemény számára alighanem az 1987-ben lezajlott *Pázmány-ünnepségek* nyitották meg az egyháztörténeti tájékozódás tágabb lehetőségeit. Ekkor magas szintű tudományos konferenciákat és másféle rendezvényeket szerveztek egyházi és világi, katolikus és nem katolikus szemléletű tudósok, kutatók közreműködésével. Ebből az alkalomból értékes egyháztörténeti kiadványok is napvilágot láttak.

Ettől kezdve *lényegében elhárult minden akadály* a magyar katolikus egyház, illetve az Egyetemes egyház történetének objektív, elfogultságok és előítéletek nélküli, bármiféle pártideológiától mentes kutatása s a kutatási eredmények közzététele elől; megszűnt az Állami Egyházi Hivatalnak a kéziratok legkisebb részleteire is kiterjedő cenzúrázó tevékenysége, meg-

szűnt maga a hírhedt hivatal is. Örvedetesen megnőtt az érdeklődés az egyháztörténeti témák iránt mind a szakemberek, mind a nagyközönség körében; megalakultak az egyháztörténettel foglalkozó kutatók különféle katolikus, illetőleg világiakból, nem katolikusokból álló csoportjai, kutató-műhelyei; gyarapodtak a szakfolyóiratokban és az újságokban megjelent értékes egyháztörténeti publikációk; ráirányult a figyelem a művelődéstörténet egyházi vonatkozású területeire is – például az iskolatörténeti témákra.

Rendszerváltás

Említettük: az egyháztörténetben való jártasság, a benne való kellő tájékozottság milyen hatással lehet katolikus hitűnkre, belső meggyőződésűnkre, egész személyiségűnkre, az egyházban és a világban való helyes eligazodásunkra. 1990 tavaszától – ledöntve a négy évtizedes kommunista pártállamot – egy új, demokratikus jogállam létesítésének vagyunk tanúi és résztvevői. Az ezirányú erőfeszítések – erős a reményünk – sikerhez vezetnek.

Annak érdekében, hogy az egyháztörténeti tanulmány is hozzájárulhasson – a maga sajátos hatásaival – a lelkiességben igényesebb "egyszerű" katolikus hívek szellemi-lelki-erkölcsi erőinek jobb kibontakoztatásához, *fontos teendők* állnak most az illetékesek előtt.

A legelső kétségtelenül az, hogy az állami iskolák történelemtananyagának oktatása során a katolikus Egyház tudományos hitelességű történetét kell megismertetni mindegyik tanulóval. Ehhez korszerű és igaz tartalmú történelemtankönyvek szükségesek. De az iskolai tananyag más részletei sem állhatnak ellentétben a tudományos egyháztörténelem tényeivel és megállapításaival. Ez alapvető fontosságú pedagógiai kívánalom.

Ezt az iskolai "profán" egyháztörténeti tájékozottságot azután ki kell teljesíteni, el kell mélyíteni a katolikus tanulók számára a korszerű hitoktatás keretében. Természetesen ehhez tudományos igényű, ugyanakkor a pedagógiai-didaktikai követelményeknek megfelelő, hazai kiadású, modern katolikus felfogású egyháztörténelem-tankönyvek kellenek.

Végül – a katolikus és a világi sajtóban közzeendő egyháztörténeti tudományos, valamint népszerűsítő jellegű tanulmányok, cikkek s a hasonló jellegű és témájú rádió- és tévéadások, videoműsorok mellett – nélkülözhetetlenül szükséges *egy aránylag rövid terjedelmű, olvasmányos szövegű, de tudományos szakszerűséggel megírt, szép kiállítású, olcsó, egyetemes*

katolikus egyháztörténet, valamint egy magyar katolikus egyháztörténet, természetesen katolikus szerzőtől, a magyar katolikus társadalom mindegyik rétegében való legszélesebb körű terjesztés céljából.

Mindezek a teendők alapvető fontosságúak magyar katolikus egyházunk tagjainak egyháztörténeti tudatformálását, lelkiességét elmélyítő egyháztörténeti tájékozottságának megalapozását illetően, fiatalok és felnőttek számára egyaránt.

Szabó Ferenc

A KÉTSÉGBEESETT REMÉNY PRÓFÉTÁJA

Unamuno lelki útja (1864–1936)

Művek, irodalom, hivatkozások. – Miguel de Unamuno, *A tragikus életérzés*, Európa Kiadó, Bp. 1989, ford. Farkas Géza; = T. – Miguel de Unamuno, *Journal intime*, Cerf, Párizs 1989, ford. Paul Drochon; = J. – Ch. Moeller, *Littérature du XXe siècle et christianisme*, IV. kötet, 4. kiadás, Casterman, Párizs 1965, 46–146.; = M. – F. Castelli, "Miguel de Unamuno dinanzi a Cristo"; *La Civiltà Cattolica*, 1984/IV, 237–250. old.

Érdekes egybeesés következtében 1989-ben jelent meg először magyarul Miguel de Unamuno *A tragikus életérzés* c. filozófiai műve és franciára fordított *Naplója*. A *Sentimiento tragico de la vida* 1913-ban látott napvilágot; a *Diario* füzeteit pedig csak 1966-ban tették közzé, kevéssel előtte fedezték fel. Charles Moeller kiváló monográfiájában már idézte 1960-ban. A *Napló* felbecsülhetetlen dokumentuma a filozófus író 1897-es lelki válságának és megtérésének; számos meglátását átvette és továbbfejlesztette, orkesztrálta *A tragikus életérzésben*. A spanyol "Kierkegaard" világszemléletét lényegében megtaláljuk ezekben a könyvekben, valamint a *Velásquez Krisztusa* c. hatalmas költeményben (1920). *A kereszténység agóniája* (1925) lényegében már nem módosította az író-gondolkodó világnézetét.

Tanulmányomban igyekszem tárgyilagos képet rajzolni e bonyolult egyéniségről, e baszk egzisztencialistáról, Ágoston és Pascal, valamint Kierkegaard tanítványáról, e hitetlenül is hívő katolikusról, akit Lukács György bizonyára "az ész trónfosztói" közé sorolt volna (Kierkegaard-dal egyetemben), ha híres (és hírhedt) művében nem szorítkozott volna a német irracionizmus bemutatására. Egy kicsit Lukács torzító értelmezése, a